

Det nye Kina - samfund og bønder i de første 30 år

Littrup, Leif

Published in:
Historiens Lange Linjer

Publication date:
2005

Document version
Peer reviewed version

Citation for published version (APA):
Littrup, L. (2005). Det nye Kina - samfund og bønder i de første 30 år. In *Historiens Lange Linjer* (pp. 427-441). Gyldendal.

"Kina i 1900-tallets tredje kvarter med særligt henblik på forandringer i landbefolkningsvilkår"

Leif LITTRUP

= Benedicte FONNESBECH-WULFF ed. *Historiens lange linier. Tekster og opgaveforslag. Introduktion til historie 18.-20. århundrede* Grunduddannelse, Afdeling for Historie, Saxo-Instituttet, 2005, pp. 71-88

Med oversættelse af resumé i *Xinhua wenzhai* 2003.2 af WANG Yuesheng 2002 "Shehui biange yu dangdai nongcun hunyin jiating biandong yanjiu de huiti he sikao" [Tilbageblik på og refleksioner over samfundsforandringer og forskning i omskiftelser i samtidens ægteskabsfamilier i landsbyerne] *Dangdai Zhongguoshi yanjiu* 2002.5

Den Kinesiske Folkerepublik blev udråbt på Den Himmelske Freds Plads den 1 oktober 1949. To dage forinden havde Det Kinesiske Folks Politiske Konsultative Konference vedtaget et Fællesprogram for statens virke. Den første grundlov blev vedtaget i 1954. Fællesprogrammet lader ingen tvivl om, at det var Kinas Kommunistparti (KKP), der bestemte over staten, men ved repræsentation fra andre partier og befolkningsgrupper gav den konsultative konference indflydelse eller forbindelser til andre dele af samfundet end medlemmerne af partiet. Denne konference eksisterer stadig ved siden af Folkekongressen, der er det egentlige parlament.

Folkerepublikken fik inden for et par år efter sin oprettelse kontrol over hele det kinesiske territorium som det var ved kejserrigets ophør i 1912, bortset fra Det Ydre Mongoli, der fortsatte som en uafhængig stat stærkt knyttet til Sovjetunionen. Taiwan, der var afstået til Japan i 1895, kom ved den japanske overgivelse i 1945 tilbage til Kina. Den Kinesiske Republik under Nationalistpartiet (GMD)¹ havde været internationalt anerkendt som krigsførende magt på allieret side og fik ved FN's oprettelse permanent sæde i Sikkerhedsrådet. I 1949 flyttede Den Kinesiske Republik midlertidigt sin hovedstad til Taipei, der havde været japanernes hovedsæde på Taiwan. Den gjorde indtil begyndelsen af 1990'erne krav på at være Kinas lovlige regering, således at borgerkrigstilstanden i slutningen af 1940'erne fortsatte, dog kun med egentlige krigshandlinger i kortere perioder i 1950'erne.

Udlandets støtte til Den Kinesiske Republik var ikke entydigt, men udbruddet af Koreakrigen i sommeren 1950 førte til en klarere støtte fra USA. Hermed begyndte en international isolation af Den Kinesiske Folkerepublik, først fra den 'vestlige' verden, og efter bruddet i 1960 også fra den sovjetdominerede del. Den blev delvis selvforstærket af kineserne, ikke mindst under Den Store Kulturrevolution 1966-1969.² Denne isolation blev mildnet i 1970'erne, bl.a. markeret med FN's beslutning i 1972, at Folkerepublikken indtog af den kinesiske medlemsplads. Efterfølgende har der på Taiwan været bestræbelser på at forme en taiwanesisk identitet, og muligheden for at Taiwan

¹ Kinesisk *Guomindang*, ofte forkortet GMD, eller KMT efter en tidligere meget anvendt transskription. Kommunistpartiet hedder på kinesisk *Gongchandang*, men en tilsvarende forkortelse GCD har ikke vundet udbredelse. Forkortes oftest efter den engelske oversættelse CCP, eller den danske KKP. GMDs mangeårige leder var CHIANG Kai-shek (JIANG Jieshi) 1887-1973. KKP's mangeårige leder var MAO Zedong (MAO Tse-tung) 1893-1976.

² Dette er de officielle årstal. Det er ikke usædvanligt at se Kulturrevolutionens afslutning i 1976 med MAO Zedongs død og arrestationen af 4-banden.

anerkendes som en selvstændig stat, permanent eller midlertidigt, drøftes åbent. Samtidig synes Folkerepublikkens insisteren på at Taiwan er en udelelig del af Kina, at være blevet mere uforsonlig.

KKP havde siden 1920'erne haft sin magtbase i kinesiske landområder, mens det var meget svagt repræsenteret i byerne. Dette var et problem for et marxistisk-leninistisk parti, hvor industriproletariatet forventedes at udgøre det teoretiske og praktiske grundlag for revolutionen og det nye samfund. MAO Zedong havde i sommeren 1949 erklæret at den nye stat skulle være med folkets demokratiske diktatur under ledelse af arbejderklassen, baseret på alliance mellem arbejdere og bønder. Opbygningen af en moderne industristat fik hurtigt højeste prioritet i den økonomiske politik, ikke mindst i 5-årsplanerne, som begyndte 1953. Investeringerne var først og fremmest i sværindustri, og de skulle komme fra landbrugets overskud. Samtidig var der en interesse i at forbedre landbefolkningens vilkår. De havde ydet det største bidrag til KKKPs sejr i borgerkrigen, og partiets ledelse var i høj grad indrettet på at tage sig af bøndernes vilkår. Denne spænding mellem land og by i partiets ledelse og økonomiske politik skulle komme til at spille en betydelig rolle i Folkerepublikkens historie, og sætter sig måske endog spor helt til i dag.

Fællesprogrammet havde bestemmelser, der skulle blive af stor betydning for dagligdagen for mange, ikke mindst på landet. Ved Folkerepublikkens oprettelse var jordreformer gennemført over ca. 20% af landet. Med lovgivning i 1950 blev de udvidet til hele landet. Dyrkerne skulle have deres egen jord, den skulle være tilstrækkelig stor til at de kunne leve af den, og deres ejendomsret til jorden skulle beskyttes. Et af formålene med jordreformen var at øge produktiviteten af hensyn til landets samlede udvikling. Der var ikke tale om en fuld lighedeling af al jord, nogle der tidligere havde større jordejendom, kunne fortsat nyde godt af noget af den, endog med en mindre del dyrket ved ansat arbejdskraft. Jordreformerne var grundlæggende gennemført inden udgangen af 1952. De blev delvis knyttet til et terrorregimente over for de befolkningsgrupper, som blev anset for modstandere af det nye styre. Antallet af ofre kendes ikke, men kvalificerede skøn er 2 mio. døde. Godsejernes magt blev brudt, og de af dem, der overlevede, blev for en periode frataget deres borgerrettigheder. Stigmatisering af befolkningsgrupper og deres afkom skulle blive et langvarigt kendetegn ved Folkerepublikken.

Fællesprogrammet erklærede også et ønske om at udvikle andelsforetagner³ til indkøb og afsætning, kredit, produktion og transport. Fra 1953 blev der sat gang i kollektiviseringen af landbrugsproduktionen, ikke mindst da det havde vist sig, at de enkelte familielandbrug var for små til modernisering af landbrugsproduktionen, ligesom de mange småbrug ikke gjorde det lettere at få fat i overskud til industriinvestering. Kollektiviseringen skulle forløbe i 3 faser, i første omgang ad

³ Normalt oversat kooperativer, men det kan være nyttigt også at huske den traditionelle danske betegnelse.

frivillighedens vej. Først i den 3. fase skulle den private ejendomsret til jorden afskaffes. Det skulle ske efter en længere, ikke nærmere specificeret, periode, så mekaniseringen kunne holde trit med produktionsenhedernes størrelse. De kom til at gå meget hurtigere end planlagt, og ved gennemførelsen af de avancerede kollektiver i 1956 var det dog slut med privat ejendomsret til jorden. Den er ikke genindført senere, men kontraktansvarlighedssystemet fra o. 1980 med længerevarende brugsret m.v. kan i praksis være vanskelig at skelne fra privat ejendomsret.

Det Store Spring Fremad fra 1958 medførte en samling af økonomiske og administrative funktioner i Folkekommuner, hvor der også var bestræbelser der ophævede familielivet. Hungersnød førte fra 1960 til en delvis tilbagevenden til forholdene før 1958, men Folkekommunerne fortsatte. De blev i første halvdel af 1980'erne erstattet af godt 90.000 kommuner (*xiang/zhen*) med de politisk-administrative funktioner, og der blev samtidig oprettet godt 940.000 landsbyråd. De økonomiske funktioner overgik til de enkelte husstande eller til andelsforetagener m.v.

Fællesprogrammet i 1949 erklærede også, at mænd og kvinder skulle have lige rettigheder og frihed til giftermål. Ægteskabsloven af 1950 gav for første gang i kinesisk lovgivning denne lighed og frihed. Ægteskab var reguleret i kejsertidens lovgivning, og kvindens stilling var med i de tidligste reformforslag omkring 1900. Bl.a. blev lemlæstelse af småpigers fødder med fodbinding afskaffet inden oprettelsen af Folkerepublikken, ligesom der var vigtige lovreformer, men ikke så vidtgående som den nye lovgivning. Forholdsregler til at begrænse befolkningen nævnes allerede omkring 1954, men efter perioden med 100-Blomsters Blomstring 1956-1957 blev der slået ned på forslag om en mere systematisk begrænsning af befolkningen. Den kom først i gang efter 1970, og særligt med et-barnspolitikken i 1979.

Den udleverede kilde er et resumé af en artikel i et videnskabeligt tidsskrift i 2002. Resuméet er offentliggjort i et anerkendt tidsskrift der publicerer sådanne resuméer for en bredere offentlighed. Den skulle derfor give et indtryk af, hvordan disse problemer nu fremstilles for den kinesiske offentlighed, og hvilke problemer der ligger i forståelse af befolkningsudvikling og -forhold i perioden.

Kinas befolkning⁴

1950	563 mio.	1980	983 mio.
1955	607 mio.	1985	1.059 mio.
1960	651 mio.	1990	1.143 mio.
1965	716 mio.	1995	1.211 mio.
1970	820 mio.	2000	(1.270mio.)
1975	918 mio.		

⁴ STAIGER Brunhild et al. eds. 2003 *Das grosse China-Lexikon* Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, p. 84.

Kilde

社会变革与当代农村婚姻家庭
变动研究的回顾和思考

Tilbageblik på og refleksioner over samfundsforandringer og
forskning i omskiftelser i samtidens ægteskabsfamilier⁵ i
landsbyerne.

王跃生

WANG Yuesheng

(Oversat⁶ af Leif LITTRUP)

本文所谓社会变革的时间范围限定在 1940~1990 年。中国农村在这期间所发生的变革之大是史无前例的。20 世纪 40 年代末 50 年代初的土地改革、50 年代中后期集体经济制度的建立和 80 年代初家庭承包责任制的实行是该时期社会变革的集中体现。这些变革对农民的婚姻家庭有很大触动，对此加以研究是很有意义的。笔者仅就相关研究的状况以及不同时期婚姻家庭行为的特征做一初步分析。

Det som i denne artikel kaldes samfundsforandringernes tid, er defineret som 1940-1990. Størrelsen af de reformer der i denne periode skete i kinesiske landsbyer, er uden historiske fortilfælde. Jordreformerne i slutningen af 1940'erne og begyndelsen af 1950'erne, opbygningen af det kollektive økonomiske system i slutningen af 1950'erne og gennemførelsen i 1980'erne af husstandsansvarlighedssystemet er de koncentrerede udtryk for samfundsforandringerne i denne periode. Disse forandringer havde meget stor påvirkning på landsbyernes ægteskabsfamilier, så det giver god mening at forske i dette. Forfatteren foretager her blot en indledende analyse af den relaterede forsknings tilstand og kendetegnene ved ægteskabsfamilieadfærd til forskellige tider.

一、需要说明的问题：1940~
1990年的含义

1. Spørgsmål det er nødvendigt at belyse: Betydningen af årene
1940-1990

中国农村在 1940~1990 年处于
剧烈的变革之中，社会变革的

De kinesiske landsbyer befandt i årene 1940-1990 under
voldsomme forandringer, den vigtigste udtryksform for

⁵ Det kinesiske udtryk *hunyin jiating* findes hyppigt i den kinesiske familieret, hvor det formentlig kan oversættes 'familie', men bruges i antropologisk sammenhæng også som det engelske 'conjugal family'. Dette betegner en familie dannet ved ægteskaber mellem ubeslægtede familier, som en modsætning til 'consanguinal family' blodbeslægtede familier, men er ikke, som kærnefamilien, begrænset til 2 generationer, idet den kan omfatte den ene ægtefælles forældre. Forespørgsler hos antropologer, demografer og jurister har ikke givet nogen tilfredsstillende dansk oversættelse. Selv om det kan virke lidt kluntet, oversættes *hunyin jiating* her som 'ægteskabsfamilie' for at skelne fra hvor der blot står *jiating* 'familie'.

⁶ Ved oversættelse er tilstræbt at give læseren en fornemmelse for den kinesiske tekst, snarere end en mundret fremstilling på dansk. Der tages forbehold for at tekniske udtryk o.a. kan forbedres. Alle fodnoter er oversætterens.

主要表现形式是新旧制度更迭的发生，从而对民众的婚姻家庭行为产生影响。在展开论述之前，有必要回答下面一些问题。

中国农村的三次社会变革发生于 20 世纪 40~80 年代。但要更深刻地认识变革的意义，就必须对社会变革发生前后的状态有所把握。那么与婚姻家庭行为有关的时期特征是什么呢？

第一，土改前私有制时期。1949 年之前的中国农村是土地私有制为核心的社会。要深刻理解土改以来婚姻家庭变动的意义，就必须对土改前，特别是 20 世纪三四十年代的中国社会有较全面的把握。土改前传统时代婚姻家庭的一个重要特征是：家长对家庭成员有较高的制约权力，婚姻中的包办色彩浓厚。

第二，过渡时期。从土地改革到高级社之前可称为过渡时期，土地改革实现了从地主土地所有制到农民土地所有制这一政治目标，在“耕者有其田”的理想原则指导下，无地少地农民获得了基本可以赖以生存的田亩。相对来说，过渡时期持

社会变革的实质是，在旧制度瓦解的过程中，新的制度尚未建立，从而产生了一种过渡状态。这种过渡状态是新旧制度更迭的必然结果。在过渡时期，旧制度已经瓦解，但新制度尚未建立，从而产生了一种过渡状态。这种过渡状态是新旧制度更迭的必然结果。在过渡时期，旧制度已经瓦解，但新制度尚未建立，从而产生了一种过渡状态。这种过渡状态是新旧制度更迭的必然结果。

De 3 omgange samfundsforandringer i kinesiske landsbyer fandt sted fra 1940'erne til 1980'erne. Men hvis vi vil forstå betydningen af reformerne endnu dybere, så er det nødvendigt at have hold på omstændighederne før og efter samfundsforandringerne. Hvad er så tidens kendetegn over for ægteskabsfamilieadfærd?

#1. Perioden med privat ejendomsret før jordreformerne. Før 1949 var de kinesiske landsbyer et samfund hvor den private ejendomsret til jorden var kernen. Hvis man ønsker en dybere forståelse af betydningen af omskiftelserne i ægteskabsfamilierne siden jordreformerne, så er det nødvendigt at have et forholdsvis fuldstændigt greb om det kinesiske samfund før jordreformerne og særligt i 1930'erne og 1940'erne. Et vigtigt kendetegn ved ægteskabsfamilierne i den traditionelle tid før jordreformerne er: Familieoverhovedet havde en forholdsvis stor restriktiv magt over familiemedlemmerne, og ved bryllupper var det arrangerede udtalt.

#2. Overgangsperioden. Fra jordreformerne indtil før de avancerede landbrugskooperativer kan kaldes overgangsperioden. Jordreformerne virkeliggjorde det politiske mål fra at jorden var ejet af godsejere til at den blev ejet af bønderne, styret af det ideelle princip at 'dyrkeren har sin jord' fik jordløse, og dem med lidt jord, marker som de grundlæggende kunne leve af. Forholdsvis sagt, var den tid som overgangsperioden forløb i, kort, og kendskabsmærkerne ved omskiftelserne i ægteskabsfamilieadfærd blev måske slet ikke

续的时间较短，婚姻家庭行为的变动特征可能并不十分显著。然而，值得注意的是，虽然这一阶段土地制度仍带有农民私有性质，但政权的性质却发生了变化。政府有专门机构和人员负责婚姻登记。中国社会历史上这一规定具有创举意义，它标志着政府开始直接介入民众的婚姻缔结过程。

第三，集体所有制时期。集体所有制运动始于初级社的建立，其完成标志是高级社的建立。各地农民加入高级社的时间有先后之别，大体在 1956 年。随着 1958 年人民公社的建立，集体经济制度被完全确立下来。其下限一直延伸至 1980 年、1981 年土地承包责任制实行之时。这 20 余年中，农民家庭的生产功能基本丧失，原有土地、牲畜和大型农具均归集体所有。全社会普遍的集体经济制度是中国农村历史上前所未有的，其对婚姻家庭的影响是深远的，家长权力受到最直接的冲击。

第四，承包责任制时期。从 1981 年迄今，农村的土地所有

helt klare. Men hvad der er værd at bemærke er, at selv om dette afsnits jordsystem stadig havde karakter af bøndernes private ejendom, så skete der forandringer i den politiske magts karakter. Regeringen havde en særlig organisation og personale med ansvar for registrering af ægteskab. I den kinesiske historie havde denne bestemmelse en pionerbetydning, den viste at regeringen var begyndt direkte at blande sig i massernes ægteskabsaftaleproces.

#3. Perioden med kollektiv ejendomsret. Bevægelsen med den kollektive ejendomsret begyndte med oprettelsen af de primitive landbrugskooperativer⁷ og udtrykket for dens afslutning var færdiggørelsen af avancerede landbrugskooperativer. Der er forskel på tidspunktet for hvornår bønderne de forskellige steder gik ind i de avancerede landbrugskooperativer, men hovedparten var i 1956. Følgende oprettelsen af folkekommunerne i 1958, blev oprettelsen af det kollektive økonomiske system gjort altomfattende. [Periodens] nedre grænse strakte sig lige til tiden i 1980-1981 med gennemførelsen af kontraktansvarlighedssystemet for jorden. I disse over 20 år tabtes grundlæggende bondefamiliernes produktionsfunktion, jord, husdyr og større landbrugsredskaber som de tidligere havde, gik alle ind som kollektiv ejendom. Et kollektivt økonomiske system, der omfattede hele samfundet, havde ikke tidligere eksisteret i de kinesiske landsbyers historie, dens indflydelse over for ægteskabsfamilier var vidtrækkende, og familieoverhovedernes magt blev udsat for det mest direkte angreb.

#4. Perioden med kontraktansvarlighedssystemet. Fra 1981 til i dag er ejendomsretten til jorden i landsbyerne stadig hos kollektivet, men brugsretten eller driftsretten til jorden er fra de

⁷ I kollektiviseringens anden fase.

权仍属集体，但土地的使用权或经营权由原来的生产队组织下放给农民，每个家庭成为相对独立的生产单位。除土地之外的各种生产要素均在农民自己掌握之中。从形式上看，家庭的功能有一定程度的复归。但土地的集体所有性质并未改变，社会环境和农民意识也与集体经济之前大不相同了。农民的婚姻家庭并没有出现向传统的复归，而趋向 20 世纪 50 年代以来城市所形成的婚姻家庭形态。

之所以把婚姻家庭变动与社会变革联系起来，是因为人属于一种社会的人，社会的人受制于一定的社会组织方式；同时人是一种经济的人，她要借助于一定的经济组织来进行生活资料的生产，或通过某种经济组织获取生活资料。社会、经济组织方式的变化，将对人的生存方式带来直接的影响。首先受到影响的是人的婚姻家庭行为。

二、社会变革与婚姻家庭变动 研究述评

人类社会是在不断变革中前进的。变革源于发展的积累。因

oprindelige produktionsholdsorganisation flyttet nedad til bonden, hver familie er blevet en forholdsvis uafhængig produktionsenhed. Ud over jorden er alle slags vigtige produktionsfaktorer under bøndernes egen håndtering. Af udseende ser det ud til at familiens funktion i et vist omfang er vendt tilbage til det gamle. Men den kollektive ejendomsret til jorden er ikke ændret i sin natur, de sociale omgivelser og bøndernes bevidsthed er også meget ulig fra dem før den kollektive økonomi. Bøndernes ægteskabsfamilier har slet ikke vist tegn på at vende tilbage til det traditionelle, men tendensen er mod den form for ægteskabsfamilier, der tog form i byerne fra 1950'erne.

Når man kan knytte omskiftelser i ægteskabsfamilier sammen med samfundsforandringer, er det fordi mennesket tilhører et slags social person, og den sociale person kontrolleres af bestemte sociale organisationsmåder; samtidig er mennesket en økonomisk person, hun må have hjælp fra bestemte økonomiske organisationer til at gennemføre produktionen af livsfornødenheder, eller gå gennem visse former for økonomiske organisationer til at opnå livsfornødenheder. Ændringer i samfundsmæssige og økonomiske organisationsmåder har direkte indflydelse på menneskets levemåde. Det der først påvirkes, er menneskets ægteskabsfamilieadfærd.

2. Kommentarer til forskningen i samfundsforandringer og omskiftelser i ægteskabsfamilier

Menneskehedens samfund er avanceret ved uophørlige forandringer. Forandringerne har deres oprindelse i udviklin-

而尽管社会总在发展，但变革并非经常发生，它需要积累到一定程度才能引起新的变革。正因为如此，人们对社会变革中的人口行为更想倾注精力进行研究。作为学者，研究变革中的人口行为，通过对变革前后婚姻家庭表现的比较；是提升相关研究理论水平的重要途径。只有研究变革中的婚姻家庭行为，才能对其发展状态和时期特征认识得更加清晰。

在对家庭的研究中，一些学者指出家庭是一个历史范畴，并从家庭的产生和发展史上对家庭进行论述。不过相对来说，论述比较宏观。有的虽试图对解放前后的家庭变动特征进行分析，但缺乏阶段性系统数据，只是在全国广大地区选取为数有限的的数据加以概括，因而只能给人粗浅的了解。

农村集体经济制度对人口增长的促进作用的宏观分析已有学者做了探讨。翟振武着重对集体所有制下的家庭经济、农村就业制度和分配制度、子女的经济效用等方面分析了其对人口增长所产生的促进作用。他

gens akkumulation. Derfor, selv om samfundet altid udvikler sig, så opstår forandringer uregelmæssigt, den har behov for ophobning til en bestemt grad inden det kan føre til nye forandringer. Netop fordi det er således, så tænker folk endnu mere på at koncentrere energien på at gennemføre forskning over for befolkningsadfærd under samfundsforandringerne. Som forsker at forske i befolkningsadfærd under forandringerne, gennem sammenligninger af, hvorledes ægteskabsfamilierne manifesterer sig før og efter forandringerne; det er en vigtig vej til at fremme det teoretiske niveau i relateret forskning. Kun ved at forske i ægteskabsfamilieadfærd under forandringerne, kan erkendelsen blive endnu klarere over for dens udviklingstilstand og tidskendetegn.

Under forskning i familier har nogle forskere påpeget at familien er en historisk kategori, og tilsvarende foretaget kommentarer over for familien ud fra familiens historiske opståen og udvikling. Men sagt ligeud, så er kommentarerne forholdsvis makroskopiske. Der er nogle, der godt nok forsøger at gennemføre analyser af kendetegnede ved omskiftelser i familierne før og efter befrielsen,⁸ men de mangler fasiske systematiske data, de udvælger kun et begrænset antal data over hele landets udstrakte regioner til at give brede konturer, og derfor kan de kun give folk en overfladisk opfattelse.

Der er allerede forskere der har undersøgt makroanalyser af den rolle som landsbyernes kollektive økonomiske system spillede for at fremme befolkningsstigningen. ZHAI Zhenwu har lagt vægt på at analysere den ansporende virkning over for befolkningsstigningen, som familieøkonomien, ansættelses-systemet og fordelingssystemet i landsbyerne, mænds og kvinders økonomiske effektivitet og lignende aspekter under det kollektive ejendomssystem har frembragt. Han mener at

⁸ Oprettelsen af Den Kinesiske Folkerepublik i 1949.

认为，集体所有制关系下的农民家庭比个体小农经济下的家庭更富有刺激人口增长的机制。理由是，小农家庭增加人口时并不能相应增加土地，或者说，小农家庭增加劳动力是以降低家庭人均土地面积为代价的。但在集体所有制下的农村，农民家庭增加人口，不仅获得了所需的劳动力，而且自留地面积也相应增加，人均自留地面积并不降低。而这方面的实证研究，将不同变革时期结合起来对人口行为特别是婚姻家庭行为变化进行的考察分析还比较少见。

还有学者从文化角度探讨了传统文化对婚姻、生育行为的深层影响。李银河的《生育与中国村落文化》一书是在典型村落调查的基础上写成的，对农民的生育行为进行了深入的探讨。但她对不同所有制下农民生育行为的变动缺少纵向认识，因而没有历史感；过分强调文化积淀对民众行为的束缚作用，对社会变革中文化的变异和重塑认识不足。

相对来说，国外研究中国问题的学者（包括国外的华人学者）对社会变革中的婚姻家庭

bondefamilier under kollektive ejendomsrelationer har flere mekanismer til at anspore befolkningsstigning end familier under individuel småbondeøkonomi. Ræsonnementet er, at når småbondefamilien forøger befolkningen, så kan den ikke tilsvarende forøge jorden, med andre ord, når småbondefamilier forøger arbejdskraften er det på bekostning af at sænke det gennemsnitlige jordareal per familiemedlem. Men i landsbyer under kollektiv ejendomsret, når bondefamilierne forøger befolkningen, så har de ikke blot opnået den fornødne arbejdskraft, men det jordareal, som de har til sig selv, stiger tilsvarende, og falder således ikke regnet per person. Men der ses på dette område forholdsvis lidt empirisk forskning, hvor der er foretaget undersøgelser og analyser af forvandlingerne i befolkningsadfærd og særligt ægteskabsfamilieadfærd ved at sammenholde forskellige forandringsperioder.

Der er også forskere der fra den kulturelle vinkel har udforsket den traditionelle kulturs dybere lags indflydelse på ægteskabs- og fødselsadfærd. LI Yinhe's bog *Fødsler og Kinas landsbykultur* er skrevet på basis af repræsentative landsbyundersøgelser, og har foretaget dybtgående forskning i bøndernes fødselsadfærd. Men hun mangler vertikal forståelse af omskiftelserne i bøndernes fødselsadfærd under forskellige ejendomssystemer, og har derfor ikke en historisk følelse; hvis man overdriver med at fremhæve de samlede kulturelle faktoreres rolle over for indskrænkning af massernes adfærd, så bliver forståelsen utilstrækkelig over af de kulturelle variationer og omformninger under samfundsforandringer.

Sagt direkte har de forskere der i udlandet forsker i kinesiske spørgsmål (herunder udlandskinesiske forskere), viet mere opmærksomhed til befolkningsadfærd i ægteskabsfamilier,

等人口行为更为重视。

李中清和王丰将中国近代以来历史人口变动（包括婚姻家庭行为变动）同社会变动结合起来所做的分析值得关注。他们认为：中国人口在 20 世纪 60 年代的增长，主要是由持续的农村高生育率造成的。而“与城市和周边地区人口增加不同，农村人口的大规模增加似乎并非完全是经济机会的反应，而更多的是人民公社时期，农村集体化导致的家庭集体和家庭控制弱化的结果。20 世纪 40 年代末 50 年代初实施的土地改革，使大批农民摆脱了传统中国家庭的集体束缚，形成了结婚和分家的高潮。其结果，登记的户数从 1947 年的 8621 万增加到 1953 年的 13385 万。家庭规模相应地从 20 世纪 30 年代和 40 年代的 5 人或 5 人以上下降到 1953 年的 4.3 人。家庭权威进一步衰弱，父母不再对其孩子的财产或人身拥有合法的权利。新《婚姻法》明确反对包办婚姻，主张婚姻自主；参与集体生产的报酬都与个人相连或直接发给个人，不再归

med videre, under samfundsforandringerne.

De analyser der er udført af LI Zhongqing⁹ og WANG Feng ved at sammenholde omskiftelserne i befolkningen (herunder omskiftelser i ægteskabsfamilieadfærd) i Kinas moderne historie med samfundsomskiftelserne, er værd at bemærke. De mener: Stigningen i den kinesiske befolkning i 1960erne blev i hovedsagen skabt ved, at man fortsatte med landsbyernes høje fødselsrate. Og "forskellig fra befolkningsstigningen i byerne og deres omliggende distrikter, så var den storstilede forøgelse i landsbybefolkningen øjensynligt ikke fuldstændigt en følge af økonomiske muligheder, men endnu mere var den et resultat den svækkelse af familiekollektivet og familiekontrollen som landsbykollektiviseringen i folkekommunetiden førte til. De jordreformer der blev gennemført i slutningen af 1940erne og begyndelsen af 1950erne fik en stor del af bønderne til at bortkaste de kollektive lænker i den traditionelle kinesiske familie, og der dannedes et højvande af giftermål og familiedelinger. Dets resultat var at antallet af registrerede husstande steg fra 86,21 mio. i 1947 til 133,85 mio. i 1953. Størrelsen af familien faldt tilsvarende fra 5 eller over 5 i 1930erne og 1940erne til 4,3 i 1953. Familiens autoritet svækkedes yderligere et skridt, faderen og moderen havde ikke mere lovlige rettigheder over deres børns ejendom eller person. Den nye *Ægteskabslov* var klart imod arrangerede ægteskaber, og opfordrede til ægteskab efter eget valg; belønningen for at deltage i kollektiv produktion blev knyttet til den enkelte eller direkte udbetalt til den enkelte, det tilhørte ikke mere familien. Hvad der kom lige i hælene på jordreformerne var oprettelse af det kollektive økonomiske system i landsbyerne, og højvandet var folkekommunerne der var etableret i 1958. Under dette kollektive økonomiske system i landsbyerne, der omfattede 99% af befolkningen i landsbyerne, skulle Kinas bondefamilier ikke længere som før planlægge deres befolkningsadfærd.

⁹ James LEE <http://www.lsa.umich.edu/history/facstaff/facultydetail.asp?ID=167>

其家庭。紧随土地改革而来的是建立农村集体经济体制，1958 年成立的人民公社是其高潮。在这个包括了 99% 的农村人口的农村集体经济体制中，中国农民家庭不必像以前那样计划其人口行为。集体化和公有化意味着食物、住所和工作从根本上不再是家庭的责任。人口控制的传统集体单位———家庭的瓦解和传统生育抑制行为的崩溃，导致了中国有史以来最快的人口增长。可见，他们对社会变革在家庭和生育行为变化中所起作用是十分肯定的。核心是强调传统时代家庭集体对家庭人口行为的限制，社会变革则冲破了这种限制，为小家庭和个人的发展创造了条件。这项研究旨在通过微观人口来对一个时代人口行为的总体状况加以说明，但选择的调查范围有待进一步扩大，这样理论性概括才更具有普遍意义。

其中有些学者则指出了社会变革对婚姻家庭影响作用的双重性，即既有对传统影响削弱的一面，也有加强传统影响的另一面。Deborah Dabis 和 Stevan Harrell 指出，1949 年后的 10 年

Kollektiviseringen og den fælles ejendom betød at mad, bolig og arbejde grundlæggende ikke længere var familiens ansvar. Opløsningen af familien som den traditionelle kollektive enhed for befolkningskontrol og sammenbruddet i den traditionelle adfærd til begrænsning af fødsler, førte til den hurtigste forøgelse af befolkningen siden Kina begyndte at have en historie. Det kan ses, at de fuldstændigt bekræfter den rolle, som samfundsforandringerne spillede for ændringerne i familie- og fødselsadfærd. Kærnen er at lægge vægt på den begrænsning som familiekollektivet i den traditionelle periode lagde på befolkningsadfærd, og at samfundsforandringerne ødelagde denne slags begrænsning og skabte betingelser for udviklingen af småfamilier og individ. Formålet med denne forskning er ved mikrodemografi at forklare den samlede tilstand for en epokes befolkningsadfærd, men det omfang, der er valgt for undersøgelsen, afventer en udvidelse, først da vil den teoretiske generalisering få videre betydning.

Blandt dem er der nogle forskere der har påpeget dobbeltheden i den rolle, som samfundsforandringerne har med at have indflydelse på ægteskabsfamilier, d.v.s. at de på den ene side svækker traditionens indflydelse og på den anden side forstærker den. Deborah DAVIS og Stevan HARRELL påpeger, at i 10-året efter 1949 blev der i relation til den kinesiske familie af staten skabt nye systemiske og etiske omgivelser. Den

中，与中国家庭有关的新的制度和道德环境被国家创造出来。经济集体化和私有制的消除毁坏了以往形成的对家庭忠诚的经济动机的许多方面，对祖先崇拜和宗族组织的正面批判直接击中了广大家庭的文化和宗教核心。然而，问题并不像许多预言那样简单，如说共产主义摧毁了传统的中国家庭。相反，许多重要政策实际稳定和加强了家庭。例如公共健康和饥荒救济制度大大减少了死亡率；婴儿死亡率降低了，更多的孩子能活到结婚；老龄成为一种正常现象。这就使各个社会阶层的人比 1949 年更可能有更复杂的亲属网络。与此相类似，对国内迁移的严格限制不仅服务了政府控制个体行为的利益，而且加强了代际互助行为，因为绝大多数成年人（及其儿子）被禁锢在其出生的村庄。这样，新的意识形态创造出矛盾：一方面，它削弱了父系的权力和权威，毁坏了家庭农业的经济逻辑；另一方面，它创造了与近亲具有广泛经济和社会关系的大的、多代家庭的人口条件和物质条件。总之，1950~1970 年之间

økonomiske kollektivering og afskaffelsen af den private ejendomsret skabte ravage i adskillige aspekter af de økonomiske motiver til at være loyale over for familien, der var dannet tidligere, den direkte kritik af tilbedelse af forfædre og slægtsorganisation ramte direkte storfamiliekulturen og religionens kerne. Men problemet er slet ikke så enkelt som adskillige forudsigelser, som at sige at kommunismen smadrede den traditionelle kinesiske familie. Tværtimod stabiliserede og forstærkede adskillige vigtige politikker i virkeligheden familien. For eksempel systemer til offentlig sundhed og hungerhjælp reducerede dødsfaldsraten meget: børnedødeligheden faldt, og endnu flere børn kunne overleve til ægteskab; ældre blev et almindeligt fænomen. Dette fik folk i ethvert samfundslag til at kunne have endnu mere komplicerede familienetværk sammenlignet med 1949. Og på lignende måde tjente de strenge begrænsninger over for den indre migration ikke kun til fordel for regeringens kontrol over for individuel adfærd, men den styrkede adfærd med gensidig hjælp mellem generationer, fordi de allerfleste voksne personer (og deres børn) blev fastholdt i den landsby hvor de var født. På denne måde skabte den nye ideologi modsigelser: på den ene side svækkede den den patriarkalske magt og autoritet og ødelagde den økonomiske logik i familielandbruget; på den anden side skabte den de befolkningsmæssige og materielle betingelser for den store flergenerations familie med udbredte økonomiske og sociale forbindelser med nære slægtninge. Alt i alt, fra 1950 til 1970 fortsatte den kinesiske familie med eksistere og reproducere i en selvmodsigende omgivelse: den egalitarisme der ofte blev begrænset, tillod endnu flere kinesiske forældre og børn, og det var endog lettere end tidligere at opnå kerneidealet i den traditionelle familieideologi; på samme tid fjernede revolutionen tilskyndelsen til, at man oprindeligt tænkte på at ville opnå disse idealer. Denne analyse lægger opmærksomheden på eksistensen af elementer med indflydelse på disse to aspekter. Men i det virkelige liv kunne

的中国家庭继续生存和繁殖在一个自相矛盾的环境中：经常受抑制的平均主义容许更多的中国父母和孩子，甚至比先前容易实现传统家庭主义者的核心理想；与此同时，革命消除了原先想要实现这些理想的刺激。这一分析注意到两方面影响因素的存在。但在实际生活中，新制度的双重作用不可能相互抵消。我们可以看到，在农村集体经济时期，随着生育的增加、预期寿命的延长，从直系关系（以本人为准，上推两代，下延两代）的角度看，具有这种关系的成员数量要明显高于土改前的传统时代，因而更有条件产生大的家庭形式。实际情形是，家庭的裂变频率不断加快。可见社会变革对传统的冲击力量要超过保留传统的力量。

国外一些学者对中国的村落婚姻家庭以土改以来的社会变革为背景做了纵向考察。Mark Selden 的研究则更具有实证性质。他以河北饶阳县五公村为具体观察对象，探讨两代以上人的家庭策略和结构对社

det nye systems dobbeltrolle ikke gensidigt opveje hinanden. Vi kan se, at i perioden med kollektiv økonomi i landsbyerne, følgende stigningerne i fødsler og forlængelsen af den forventede levealder, set fra de direkte relationers synspunkt (med én selv som udgangspunkt og to generationer frem og to generationer tilbage), så var antallet af de medlemmer, der havde denne slags relationer, klart højere end i den traditionelle tidsalder før jordreformerne, og derfor var der endnu bedre betingelser for at der fremkom større familieformer. De faktiske forhold var, at familiens delingsfrekvens hele tiden blev hurtigere. Heraf kan ses at samfundsændringernes angrebskraft på traditionen må overgå deres kraft til at bevare traditionen.

Nogle udenlandske forskere har foretaget vertikale undersøgelser over for de kinesiske landsbyers ægteskabsfamilier med baggrund i samfundsforandringerne siden jordreformerne. Mark SELDENs forskning har endda empirisk karakter. Med Wugong Landsby i Raoyang Amt,¹⁰ Hebei Provins, som konkret observationsobjekt, har han undersøgt, over mere end to generationer, reaktionerne i familietaktik og -struktur på samfundsøkonomiske og politiske forandringer. Forskningens

¹⁰ Ca. 200 km. syd for Beijing.

会经济、政治变化的反应。研究的焦点是家庭对 20 世纪最后 50 年宏观政治和经济变化的应对方式，特别是对 50 年代以来在政府强有力的非市场的集体化和户口控制制度实施之下以及 80 年代以来契约和源于市场的改革、生育控制措施等背景下的家庭行为。

还有学者分析了家庭变化对人口发展所产生的影响。中国的家庭解放前后发生了重要的变化。传统的家庭包含着许多使前现代社会结构保持稳定和充满活力的积极因素，但也存在着某些不利于创建现代化条件的消极因素。由于缺乏外来限制，家庭就趋向于最大限度地增殖人口，最大限度地扩大收入。

值得注意的是，有的学者虽非专门研究人口或婚姻家庭，但其立足于近代以来中国社会的变迁，探讨人口活动的社会、经济环境，这对本项研究也有重要借鉴价值。黄宗智所著《长江三角洲小农经济与乡村发展》一书的历史跨度从明清

fokus er familiernes reaktionsmåder over for makropolitiske og makroøkonomiske ændringer de sidste 50 år af det 20. århundrede, særligt familiernes adfærd, fra 1950erne under regeringens håndfaste gennemførelse af kollektivisering uden marked og bopælskontrolssystem, og fra 1980erne med baggrund i gennemførelsen af reformer med kontrakter med udgangspunkt i markedet, fødselskontrol m.v.

Der er også forskere der har analyseret den indflydelse, som ændringerne i familier har haft for befolkningsudviklingen. I Kinas familier skete der vigtige ændringer før og efter befrielsen. Den traditionelle familie rummede adskillige positive elementer, der fik den førmoderne samfundsstruktur til at opretholde stabilitet og være fuldt af livskraft, men der var også visse negative elementer, som ikke var fordelagtige for at skabe betingelserne for modernisering. Eftersom der manglede eksterne begrænsninger, så tenderede familierne til at formere befolkningen til den maksimale grænse og forstørre indkomsterne til den maksimale grænse.

Hvad der er værd at bemærke er, at der er forskere der, selv om de ikke specielt har forsket i befolkning og ægteskabsfamilier, men har deres ståsted i ændringerne i det kinesiske samfund fra moderne tid, undersøger de sociale og økonomiske omgivelser for befolkningsaktiviteter, og de er af stor værdi til at få eksempler fra til den her forskning. Den bog, som HUANG Zongzhi er forfatter til *Småbondeøkonomien og udviklingen landbruget i Yangzideltaet*¹¹ spænder historisk fra Ming¹² og Qing¹³ til efter landsbyerne har gennemført det

¹¹ Philip C.C. HUANG 1990 *The Peasant Family and Rural Development in the Yangzi Delta, 1350-1988* Stanford CA: Stanford UP

¹² 1368-1644

¹³ 1644-1912

到农村实行联产承包责任制之后，对传统时代的分析重点是清末以来。他对不同时期农业生产方式、阶级关系、农民家庭生活，特别对农业的过密化和集体经济时期农业有增长无发展的论述颇有见地。这对我们认识中国近代以来农村社会变动有重要的参考价值。

以上研究从总体看，基本上肯定社会变革环境下新制度的建立对婚姻家庭变动所起到的推动作用。与此同时，也有学者认为中国近 50 年社会变革对婚姻家庭等人口行为的影响是有限的。如 Judith Stacey (1983) 认为：经过 20 世纪三四十年社会主义革命后，中国家族制度特征之一的“父权制”（父家长制）不但没被削弱，反而更加加强。中国共产党进行人民战争时，并没有对“父权制”带来任何影响。土地改革时，与其说所推行的是“耕者有其田”，倒不如说是“耕者之家有其田”政策。这一分析恐怕缺乏更多的实际依据，或者说他对土地所有制性质的变动对家长权力和地位

produktionsrelaterede kontraktansvarlighedssystem, og tyngden i analysen i den traditionelle tid er siden slutningen af Qing. Hans fremstilling af landbrugsproduktionsformer til forskellige tider, klasserelationer, bondefamiliernes liv, og særligt landbrugets *involution*¹⁴ og, i den kollektive økonomis periode, hvorledes landbruget havde vækst uden udvikling, giver virkelig indsigt. Dette har en vigtig referenceværdi for vores forståelse af samfundsomskiftelserne i landsbyerne siden moderne tid.

Hvis man ser på den ovenstående forskning under et, så bekræfter den grundlæggende den promoverende rolle som opbygningen af det nye system under samfundsforandringernes omgivelser har over for omskiftelser i ægteskabsfamilier. Samtidig hermed er der også forskere der mener, at den indflydelse som samfundsændringerne over de sidste 50 år har haft på befolkningsadfærd såsom ægteskabsfamilier og andet, er begrænset. Som Judith STACEY (1983)¹⁵ der mener: Efter at have gennemgået den socialistiske revolution i 1930'erne og 1940'erne så blev 'patriarkatet' (systemet at faderen er familieoverhoved), der var et af kendetegnene ved det kinesiske familiesystem, ikke blot ikke svækket, men tværtimod blev det yderligere styrket. Mens Det Kinesiske Kommunistparti gennemførte folkekrigen, havde det overhovedet ingen indflydelse på 'patriarkatet'. I tiden med jordreformer, snarere end at sige, at den politik, der blev gennemført var, at 'dyrkeren har sin jord', er det bedre at sige, at 'dyrkerens familie har sin jord'. Denne analyse mangler måske et mere realistisk grundlag, eller man kan sige, at den mangler en passende forståelse for den indflydelse, som forandringerne i jordejendommens natur havde over for familieoverhovedets magt og stilling. Jack

¹⁴ Den direkte oversættelse er 'overfortætning', men det anvendes om HUANGs brug af 'involution' (indskrumpning m.v.). Det defineres in HUANG 1990: 11: 'produktionen eller produktionsværdien stiger, men på bekostning af formindsket marginalt udbytte per arbejdsdag.'

¹⁵ Judith STACEY 1983 *Patriarchy and Socialist Revolution in China*, Berkeley: University of California Press

的影响缺乏应有的认识。Jack M.Potter 1979 年后到广东省做过三次调查，其结论是 35 年来的社会主义集体生活并没有改变旧社会保留下来的基本的亲属关系结构。父系继承制、从夫居制的家庭以及妇女外婚制，都从宗族村原本搬到集体单位。大队的户口登记簿几乎与旧族谱一模一样，土地改革期间，土地按人口分配，可是土地使用权仍由男性家长掌握，家庭成员的收入（工分）仍归家庭的家长所掌握。如果他的分析是建立在对土地改革初期中国家庭形态、家庭权力和家庭管理方式的基础之上，尚有与实际相符之处。但若将分析对象延伸至集体经济时期，便是错讹之论。大队的户口登记簿与旧家谱是完全不一样的。旧家谱不仅要记载宗族成员的生卒年月、婚姻和生育状况，而且重在揭示宗族成员的代际关系和传承脉络。户口簿只是对一户中的成员加以说明，所记录只限于姓名、年龄及与户主关系等有限的几项内容，每一户之间是相互割裂的。成员

M. POTTER har efter 1979 været i Guangdong Provins og foretaget undersøgelser i 3 omgange, hans konklusion er, at det socialistiske kollektive liv gennem 35 år slet ikke har ændret den grundlæggende slægtskabsstruktur, der er bevaret fra det gamle samfund. Familier med arvesystem gennem den fædrene linie og systemet at følge manden ved valg af bosted, sammen med systemet med at kvinden gifter sig udenfor, har alle flyttet fra originalen i den patriarkalske slægtskabslandsby til den kollektive enhed. Produktionsbrigadens folkeregister er nærmest fuldstændigt det samme som de gamle slægtsbøger,¹⁶ i tiden med jordreformer, blev jorden fordelt efter folketal, men brugsretten til jorden var stadig i hænderne på det mandlige familieoverhoved og familiemedlemmernes indkomst (arbejds-points) var som tidligere i hænderne på familieoverhovedet. Hvis hans analyser er opbygget med det kinesiske familiemønster, familiemagt og familiestyreform i begyndelsen af jordreformerne som fundament, så er der stadig noget der stemmer med virkeligheden. Men hvis analyseobjektet udstrækkes til den kollektive økonomis periode, så er det et fejlagtig synspunkt. Produktionsbrigadens folkeregister er helt forskellig fra de gamle slægtsbøger. I de gamle slægtsbøger skulle ikke blot skrives år og måned for slægtsmedlemmets fødsel og død, ægteskabs- og formeringsstatus, med vægten er yderligere på at vise slægtsmedlemmets generationsrelationer og arverækkefølge. Folkeregistret fortæller kun om medlemmerne af husstanden, og hvad der registreres er begrænset til indholdet af nogle få emner som familienavn og personnavn, alder og relation til husstandsoverhovedet, mellem husstandene er der gensidig adskillelse. Selv om medlemmernes arbejds-points stadig var i hænderne på familieoverhovedet, så var den allerede forskellig fra den ledelsesret over medlemmernes arbejde og dispositionsret over indkomsten, som familieoverhovedet havde under den private ejendomsret,

¹⁶ *Jiapu*, slægtsbøger, stamtavler eller genealogier har været meget udbredt i Kina.

的工分虽仍归家长掌握，但它与私有制下家长对其成员劳动的管理权和收益的掌握权已有不同，这时的家长更多地起一个户主的作用。吉尔伯特·罗兹曼（G.Rozman）也强调社会变革对农村婚姻家庭触动的有限性：尽管有共产党人设计的家庭蓝图，但是中华人民共和国建立差不多 30 年之后，农村改造的成果能超过 1949 年以前就已明显地出现在城市里的那些变化的实为凤毛麟角。已经形成了领导避免使用行政高压来改变家庭结构，以便和群众相安共处的局面。20 世纪 50 年代初，刚刚赋予公民的择偶、离婚、结婚的权利，曾经在短期内大力推行过一阵子，“大跃进”时期刮过蛮干风，企图改变家庭职能。“文化大革命”中亦曾先后在城乡对旧式礼仪风俗和行为习惯偶尔发动过攻击。但是除此以外，中国共产党在很大程度上没有触动家庭结构，从而不无成效地控制住了家庭扩大的因素，同时又容忍婚姻家庭中与共产党所主张的目标明显抵触的行为。使用说服动员的办法来解决这个问题，基本上于事无补。新娘彩礼、离婚

denne tids familieoverhoved havde mere rollen som husstands-overhoved. Gilbert ROZMAN understreger også den begrænsede natur af det, som samfundsændringerne har sat i gang i landsbyernes ægteskabsfamilier: Selv om der var et blåtryk for familien designet af kommunisterne så, næsten 30 år efter grundlæggelsen af Den Kinesiske Folkerepublik, er det i virkeligheden yderst sjældent, at resultaterne af landsbyernes omformning kan overgå de forandringer der allerede før 1949 kom klart til udtryk i byerne. Den ledelse der allerede var dannet, undgik at anvende stort pres for at ændre familiestrukturen, med henblik på den situation at leve i fred med masserne. I begyndelsen af 1950'erne var der en kort periode, hvor retten til selv at vælge ægtefælle, skilsmisse og giftermål, der netop var givet til borgerne, blev tilstræbt med stor styrke, i perioden med 'Det Store Spring Fremad' blæste en dumdristig vind, med forsøg på at ændre familiens funktion. Under 'Den Store Kulturrevolution' opstod der også fra tid til anden i by og på land angreb på gammeldags høflighedsvaner og adfærdsmåder. Men bortset herfra, har Det Kinesiske Kommunistparti i meget betydelig grad ikke påvirket familiestrukturen, så at det ikke uden effekt kunne kontrollere faktorerne til at familierne blev større, og på samme tid tolererede de adfærd i ægteskabsfamilier, som var klart i konflikt med de mål som Kommunistpartiet stod for. At anvende overtalelse og mobiliserings metoder til at løse dette problem er grundlæggende ingen nytte til. Mønstrene for brudens medgift, skilsmissegrad, føde og opfostre børn, bolig, ejendom og arv, og deres forskellige fremtrædelsesformer viser alle, at i landsbyerne er det som folk allerførst overvejer, stadig de pligter der påhviler for at bevare storfamilien samlet. Objektivt talt, har Kommunistpartiet ikke taget nogen som helst forholdsregler der direkte har påvirket familiestrukturen, men man kan ikke benægte at jordreformer og den kollektive økonomi spillede en grundlæggende svækkende rolle over for bevarelsen af familierne. ROZMAN's konklusioner er for det

率、生儿育女、住房、财产和遗产继承方式以及其许多现象都表明，在农村，人们最予以优先考虑的，仍然是对抱成一团的大家庭所负担的义务。客观地讲，共产党没有对家庭结构采取过任何直接触动的措施，但土改和集体经济对一些大家庭存在基础的削弱作用却是不可否认的。罗兹曼的结论多限于现象描述，没有对深层因素加以分析，因而往往经不起推敲。

当然，应该承认，上述学者对中国土改以来婚姻家庭变动的否认或低估尽管与我们的认识之间存在分歧，但不少分歧并非完全针锋相对，只是观察的角度不同而使强调的方面有差异。如人类学家所侧重的外婚制、男系继承为主等，的确在土地改革后，甚至在 20 世纪 90 年代以后仍然没有实质性的变化。如果将视角专注于这些方面，对农村婚姻家庭变动的认识就会变得迟钝。

必须指出，以往人们对变革背景下婚姻家庭的研究都是比较初步的。笔者认为，20 世纪 40 年代以来中国社会变革之大是任何历史时期难以相比的。但

meste begrænset til en beskrivelse fænomenerne, der er ikke nogen analyse af de dybereliggende elementer, hvorfor den ofte ikke kan klare nærmere overvejelser.

Vi må naturligvis medgive at selv om der eksisterer forskelle mellem de ovenfor beskrevne forskeres benægtelse eller nedvurdering af omskiftelser i ægteskabsfamilier i Kina siden jordreformerne, og vores forståelse, så er ikke så få af uoverensstemmelserne slet ikke fuldstændigt diametralt modsatte, kun er undersøgelsesvinklen ikke ens hvilket gør, at der er forskelle i de aspekter, der understreges. For eksempel ændrede exogamisystemet og arv gennem mandlig linie med videre, som antropologerne lægger særlig vægt på, sig bestemt ikke efter jordreformerne, og endog efter 1990'erne har der ikke været substantielle ændringer. Hvis synsvinklen er fokuseret på disse aspekter, kan det blive langsommeligt med ændringer i forståelsen af forandringer i landsbyernes ægteskabsfamilier.

Det er nødvendigt at påpege, at tidligere var folks forskning i ægteskabsfamilier på baggrund af forandringerne forholdsvis præliminære. Denne forfatter mener, at størrelsen af de kinesiske samfundsforandringer siden 1940'erne er vanskeligt at sammenligne med nogen historisk periode. Men da der nu er

既然是变革，它所触及的方面就是广泛的，其中的内容是复杂的。同时，中国本身就是一个发展水平不一、习俗有别的社会，区域之间差异很大。因而，只有进行更多的地方层次的研究，才能提升总体研究的认识水平。

由于对地区之间社会经济差异状态下的婚姻家庭行为研究不够，因而要做出整体性判断尚需持谨慎态度。王丰、李中清认为在婚姻和生育等人口行为上，中国的个人总是根据集体环境调整他们的人口行为，以使集体功效最大化。这一认识值得商榷。还有，他们指出：中国传统时代婚姻市场的性别失衡所导致的结果是：女性普遍都结婚且结婚较早，而男性往往结婚较晚，甚至根本不结婚。笔者认为其对女性结婚的判断是符合实际的，而对男性所下结论则不一定适用于中国传统社会各个地区、各个阶层。根据我们的研究，在中国传统时代，男性中早婚和晚婚是两种并存的行为，即中上层家庭的普遍早婚与中下层家庭

forandringer, så er de aspekter som de berører, vidtrækkende, og deres indhold er kompliceret. På samme tid er Kina i sig selv et samfund hvor udviklingsniveauet varierer og med forskellige skikke, og de regionale forskelle er meget store. Derfor kan vi først efter endnu mere forskning på det lokale niveau løfte forståelsesniveauet i forskningen som helhed.

Eftersom forskningen i ægteskabsfamiliernes adfærd under de forskellige socioøkonomiske betingelser mellem regionerne er utilstrækkelig, så er det, hvis man vil komme med domme om helheden, stadig nødvendigt at have en forsigtig holdning. WANG Feng og LI Zhongqing¹⁷ mener, at når det gælder befolkningens adfærd over for ægteskab og fødsel, så justerer den enkelte kineser altid sin befolkningsadfærd efter de kollektive omgivelser, for at frembringe en maksimering af det kollektive effekt. Dette er en opfattelse, der er værd at diskutere. Ydermere påpeger de: De resultater, som den kønsmæssige ubalance på ægteskabmarkedet i den traditionelle kinesiske periode førte til var: kvinderne blev i almindelighed gift og ydermere forholdsvis tidligt, mens mændene ofte blev gift forholdsvis sent, eller endog slet ikke blev gift. Denne forfatter mener, at deres afgørelse vedrørende det kvindelige giftermål svarer til virkeligheden, mens deres konklusion for mændene ikke nødvendigvis svarer til alle regioner og samfundslag i det traditionelle kinesiske samfund. Efter vores forskning, i den traditionelle kinesiske periode, var tidlig og sen giftermål for mændene adfærd der eksisterede side om side, d.v.s. at i middel til højere familier var tidlige giftermål almindeligt, og i middel til lavere familier var det forholdsvis senere.

¹⁷ James LEE, se *supra*.

的相对晚婚。

上述分析和判断的差异表明，中国 20 世纪初期以来，特别是 30 年代以来社会变动背景下的婚姻家庭研究有待下更多的功夫。概括起来，应注意弥补以下几方面的不足：

1. 当代的婚姻家庭研究往往将集体经济时代的婚姻家庭行为视为传统阶段，将联产承包责任制后的婚姻家庭作为非传统的阶段考察。或者将联产承包责任制之前视为传统时期，其后为后传统时期。由此难以把握真正传统意义上的婚姻家庭行为，从而使认识水平受到一定限制。

2. 国内学者对中国当代社会变革下人口行为的变动给予了关注，特别是农村实行联产承包责任制后婚姻家庭所发生的变化一直有人研究。然而却缺少将现代与传统结合起来这种较长时段的考察，因而限制了研究的深度。

3. 对不同时期所有制的特征，特别是对集体经济时期财产所有制的双重性质（土地、大型农具为集体所有，房屋和多数生活物品为私人所有）缺乏足够的认识，因而在对家庭生活

Uoverensstemmelserne i ovennævnte analyser og domme viser, at der endnu er en stor indsats at gøre i forskningen i ægteskabsfamilier på baggrund af samfundsomskiftelserne i Kina siden starten af 1900-t. og særligt siden 1930'erne. Kort sagt bør opmærksomheden være på at rette op på manglerne i følgende aspekter:

1. Samtidsforskningen i ægteskabsfamilier undersøger ofte ægteskabsfamiliernes adfærd i den kollektive økonomis periode som en traditionel fase, mens de gør ægteskabsfamilierne efter det produktionsrelaterede kontraktssystem til en ikke-traditionel fase. Eller det, der var før det produktionsrelaterede kontraktssystem, ses som den traditionelle tid og det derefter som den post-traditionelle tid. Fra dette er det vanskeligt korrekt at håndtere den traditionelle betydning af ægteskabsfamiliers adfærd, og det får forståelsesniveauet til at blive udsat for en vis begrænsning.

2. Indenlandske forskere har været meget opmærksomme på forandringerne i befolkningens adfærd under samtidens samfundsforandringer, og særligt har der hele tiden været nogle, der forskede i de ændringer i ægteskabsfamilierne, der er sket efter gennemførelsen af det produktionsrelaterede kontraktssystem. Imidlertid mangler dog den slags undersøgelser, der over en forholdsvis længere periode sammenholder samtiden og traditionen, og derved er der sat grænser for forskningens dybde.

3. Der mangler tilstrækkelig forståelse af ejerskabsforholdene i forskellige perioder, særligt ejerskabsforholdenes tvetydige natur i tiden med kollektiv økonomi (jord og større landbrugsredskaber var kollektiveje, huse og de fleste personlige genstande var privateje), derfor er det i analyserne af familiernes livsformer og familieoverhovedets magt vanskeligt at få fat i essensen, og det har endnu ikke været muligt at

形式和家长权力的分析上难以抓住要点，对婚姻家庭的形式和内容未能结合起来加以分析。形式不变并不意味着内容不变。一些学者常常以婚姻家庭形式中对传统因素的保留而否定内容的变动。

笔者认为，中国农民是在传统乡土社会中面对社会变革的冲击的，他们不可能摆脱乡土社会的习俗影响，但却不能因农民乡土生活的形式而忽视其生活内容的变化。而只有通过更多的区域研究，在此基础上进行整合，才能对社会变革与婚姻家庭变动的认识更清楚一些。

三、社会变革与中国当代农民 婚姻家庭环境

如何看待中国 60 年间农村的社会变革？它涉及对此期间农村婚姻家庭变动的认识和评价问题。

客观地讲，中国农村从土地改革直到 20 世纪 80 年代联产承包责任制实行，生产力水平同样没有发生令人耳目一新的明显变化。但在政治力量的作用下，生产关系发生的变化是巨大的，农村社会和生产管理方

foretage analyser der sammenholder ægteskabsfamiliernes form og indhold. At formen ikke ændrer sig, betyder slet ikke at indholdet ikke ændrer sig. Nogle forskere får ofte ægteskabsfamiliernes form til at passe med de traditionelle elementers vedvaren, men benægter indholdets omskiftelser.

Det er denne forfatters opfattelse, at når den kinesiske bondebefolkning i det traditionelle landbrugssamfund står over for angreb fra samfundsforandringerne, kan de ikke kaste indflydelsen fra landbrugssamfundets vaner af sig, men vi kan heller ikke på grund af bøndernes livsformer overse ændringerne i deres livsindhold. Men det er kun gennem endnu mere regional forskning, og efter at der på dette grundlag er foretaget sammenfatninger, at vi kan nå til en noget klarere forståelse af samfundsforandringerne og omskiftelserne i ægteskabsfamilierne.

3. samfundsforandringerne og omgivelserne for samtidens kinesiske ægteskabsfamilier blandt landbefolkningen.

Hvordan skal vi behandle samfundsforandringerne i landsbyerne i 1960'erne? Det berører problemet med forståelse og vurdering af omskiftelserne i den tids ægteskabsfamilier i landsbyerne.

Objektivt talt, i de kinesiske landsbyer fra jordreformerne til gennemførelsen af det produktionsrelaterede kontraktssystem i 1980'erne, opstod ikke klare ændringer i produktionsniveauet som kan give en lignende følelse af en helt ny verden. Men under den rolle som den politiske magt spillede, var de ændringer, der opstod i produktionsrelationerne, meget store, landsbysamfundet og produktionsstyremetoderne var også meget forskellige fra førhen, og der opstod vigtige ændringer i

式也与以往大不相同，人们的观念和意识发生了重要变化。考察农村婚姻家庭状况时，这些都是不可忽视的。或者说，正是上述变化的发生，当代农民婚姻家庭行为才表现出与传统时代的差异。

但对集体组织在家庭方面所起作用也有不同看法。G·罗兹曼认为，公社最直接的效应是改变了过去那种地方和家庭考虑高于一切利害关系的局面，未直接改变基本的日常生活方式。农村日常生活方式的环境改变很大，但其实质内容却变化很小。这一判断是似是而非的。尽管集体经济没有改变家庭的饮食起居，但家庭的组织类型、家庭成员关系都在发生着变化。

男女平等观念和意识的培养在土改后，特别是集体经济期间是突出的。私有制经济条件下，富裕家庭妇女是不参加农业生产的；中等经济条件以下家庭一般实行男外女内的劳动分工，妇女农忙季节也参加庄稼收获等田间劳动。土改后，家庭占有土地财产的相对均等化使雇佣劳动失去了基础；特别是集体经济时期，农民不仅

folks opfattelser og bevidsthed. Når man undersøger omstændighederne omkring ægteskabsfamilierne i landsbyerne, kan man ikke overse alt dette. Eller man kan sige, at det netop er, ved at ovennævnte ændringer opstod, at samtidens bønder i deres ægteskabsfamilieadfærd udviste forskelle med den traditionelle periode.

Men der er også forskellige opfattelser af de kollektive organisationers rolle med henseende til familier. G. ROZMAN mener, at den mest direkte effekt af folkekommunerne var, at de ændrede den tidligere situation, hvor overvejelser om det lokale og familierne overgik alle bekymringer om deres vitale interesser, men endnu ikke direkte ændrede det grundlæggende dagliglivsmønster. Der var store forandringer i dagliglivsmønstrenes omgivelser, men ændringerne i deres substantielle indhold var meget små. Denne dom ser rigtig ud, men er i virkeligheden forkert. Selv om den kollektive økonomi ikke ændrede ved familiernes dagligliv, så opstod der ændringer i såvel familiernes organisationstypologi som familiemedlemmernes forhold.

Udviklingen af opfattelse og bevidsthed om ligestilling mellem mænd og kvinder var iøjnefaldende efter jordreformerne, og særligt i den kollektive økonomis periode. Under privatejendomsøkonomiens betingelser deltog kvinderne i rige familier ikke i landbrugsproduktionen; familier der havde økonomiske betingelser fra middel og nedad praktiserede almindeligvis arbejdsdeling med mændene udenfor og kvinderne indenfor, og i de travle landbrugsperioder deltog kvinderne også i markarbejde med høst m.v. Efter jordreformerne fik den relative udjævning af den ejendom, som familierne besad, lønarbejde til at miste sin basis; særligt i den kollektive økonomis periode mistede bønderne ikke blot

失去了对土地的支配权，而且大型生产工具等都归集体所有，每个人所能凭借的就是自己的劳动力。获得工分是个人劳动报酬的惟一体现。为提高收入，青壮年妇女普遍参加生产队劳动。由于集体经济下劳动效率低，生产队对劳动力投入的依赖很大，因而妇女被鼓励和要求参加农业劳动。尽管男女工值并不一样，但男女同工同酬的提倡成为新的观念。

当然，今天看来集体经济时代在新的社会规范建立过程中，阶级观念和标识受到特别强调。土改时基于经济条件和政治需要划分的阶级类型，土改后特别是集体经济时期本已失去存在的物质基础。但政府消灭了物化的阶级，却又把观念的阶级保存下来，并将其附着于土改时所认定阶级成分者及其后代身上，进而为不同阶级成员的社会地位和发展机会给予了不同的设定。由此导致不同阶级出身者而不是占有者社会地位的差异，从而对其婚姻家庭行为产生影响。

以上对集体经济环境下新意识形态的出现及其影响只是择其要者予以说明。单纯的文化形

式对土地的所有权，而更大的生产工具等则归集体所有，每个人所能凭借的就是自己的劳动力。获得工分是个人劳动报酬的惟一体现。为提高收入，青壮年妇女普遍参加生产队劳动。由于集体经济下劳动效率低，生产队对劳动力投入的依赖很大，因而妇女被鼓励和要求参加农业劳动。尽管男女工值并不一样，但男女同工同酬的提倡成为新的观念。

当然，今天看来集体经济时代在新的社会规范建立过程中，阶级观念和标识受到特别强调。土改时基于经济条件和政治需要划分的阶级类型，土改后特别是集体经济时期本已失去存在的物质基础。但政府消灭了物化的阶级，却又把观念的阶级保存下来，并将其附着于土改时所认定阶级成分者及其后代身上，进而为不同阶级成员的社会地位和发展机会给予了不同的设定。由此导致不同阶级出身者而不是占有者社会地位的差异，从而对其婚姻家庭行为产生影响。

Naturligvis, set fra nutidens synspunkt, blev der i den kollektive økonomis periode under forløbet med at opbygge de nye samfundsnormer lagt særligt vægt på klasseopfattelser og -identifikation. De klassetyper der blev markeret under jordreformerne, baseret på økonomiske betingelser og politiske krav, mistede allerede efter jordreformerne, og særligt i den kollektive økonomis periode, det materielle grundlag for deres eksistens. Men selv om regeringen udryddede legemliggjorte klasser, så bevarede den forestillede klasser, og ydermere med den klassestatus der var identificeret under jordreformerne, klistret på deres og deres efterkommeres krop, og så gav den forskellige retslige forhold for forskellige klassemedlemmers sociale position og udviklingsmuligheder. Dette førte til at folk der var født i forskellige klasser, selv om der ikke var forskel på deres sociale position, så havde det indflydelse på deres ægteskabsfamilieadfærd.

Ovenfor har der kun udvalgt og forklaret det vigtigste vedrørende den nye mentalitet, der opstod under den kollektive økonomis omgivelser, og dens indflydelse. Den indflydelses-

态对婚姻家庭的影响力是有限的。但若是在变革的社会经济基础上产生或形成的新的意识形态，其影响将是巨大的。当然正统的说教不一定都能成为真正的民间实践。如传统时代对节孝行为的宣扬，并没使丧偶妇女都保持不再婚状态。根据目前的研究，在 18 世纪，育龄丧偶妇女守节和再婚是并存的两个方面。社会中上层家庭中，守节行为比较普遍；而中下层家庭中，由于经济条件的限制，为生存考虑而再婚的妇女不在少数。但它说明，道德的宣传对民众行为是有作用的，但不像以前所说的那么大。生产方式的变革对婚姻家庭所带来的影响是全方位的。

总之，土地改革、集体经济制度建立和实行承包责任制是中国当代农村社会具有重要意义的事件。土改前以土地私有制为基础的小农经济是中国传统社会长期保持的经济类型。当时的婚姻家庭行为有较典型的传统意义。那么其表现如何？同样一批人土地改革之后，进入集体经济时期，其婚姻家庭行为又有哪些新的变动？这些都是需要重点观察和分析的方

kraft som rene kulturelle mønstre har på ægteskabsfamilier, har sine begrænsninger. Men hvis det er en ny mentalitet der er skabt eller formet på den økonomiske basis i et samfund under reformer, så vil dens indflydelse være meget stor. Selvfølgelig kan ortodokse prædikener ikke nødvendigvis blive til rigtig folkepraksis. Som i den traditionelle periode sørgede propaganda for adfærd i kyskhed og sorg slet ikke for, at enker alle bevarede den status ikke at gifte sig igen. Efter nutidig forskning, så i 1700-t. eksisterede side om side de to aspekter at enker i den fødedygtige alder bevarede deres kyskhed efter ægtefællens død, eller at de giftede sig igen. I familier i samfundets middel til øvre lag var det forholdsvis mere almindeligt at bevare kyskhed efter ægtefællens død; og i familier i middel til lavere lag, på grund af begrænsninger fra økonomiske forhold, så udgjorde de kvinder, der giftede sig igen ud fra overvejelser om at fortsætte med at leve, ikke mindretallet. Men det viser, at moralsk propaganda spiller nogen rolle over for massernes adfærd, men ikke så stor som det tidligere blev sagt. Den indflydelse på ægteskabsfamilier, som ændringer af produktionsmåder har, går i alle retninger.

Sammenfattende så var jordreformerne, opbygningen af det kollektive økonomiske system og gennemførelsen af kontraktansvarlighedssystemet begivenheder af stor betydning for samtidens kinesiske landbrugssamfund. Før jordreformerne var smålandbrugsøkonomien, baseret på privateje til jorden, den økonomiske form, der var bevaret over lang tid i det traditionelle kinesiske samfund. Den tids adfærd hos ægteskabsfamilierne havde forholdsvis typisk traditionelt indhold. Hvordan kom den så til udtryk? Hvilke nye omskiftelser var der i den samme flok menneskers adfærd som ægteskabsfamilier efter jordreformerne, i den kollektive økonomis tid? Disse er alle aspekter, som det er nødvendigt at fokusere på i observationer og analyser. På grund af mangel på

面。由于资料缺乏，这一研究受到诸多限制。因而，选择一些地区进行典型调查，获取第一手数据资料具有十分重要的意义。从调查角度看，这一选题具有抢救性质。因为完整经历过 20 世纪 40~80 年代社会变革、婚姻家庭行为受到直接影响的人目前年龄多在 70 岁以上。随着时间的推移，其数量将日趋减少，从中可选择的调查对象越来越少，调查的难度将越来越大。当然，完全利用文献也可以研究，但像需要大量数据资料的婚姻家庭人口行为分析有其独特性，通过与研究对象的直接交流获取活的信息，是任何其他方法难以替代的。

「作者单位：中国社会科学院人口研究所」

除特别声明外，本站不拥有文章版权。如引用，请注明原始出处。

文章来源：《新华文摘》2003年第2期，摘自《当代中国史研究》2002年第5期

Nedtaget 2004-12-17 fra følgende hjemmesideadresse: http://www.usc.cuhk.edu.hk/wk_wzdetails.asp?id=2096

Den fulde tekst er ikke konsulteret. Den udgør formentlig 3-4 gange den resumerede med noter m.v.

materiale er der mange begrænsninger på denne forskning. Derfor er det af allerstørste betydning at udvælge nogle områder og foretage repræsentative undersøgelser og at opnå førstehånds datamateriale. Set fra en undersøgelsesvinkel, har det valgte emne karakter af en redning. Fordi de mennesker, som har gennemlevet alle samfundsforandringerne fra 1940'erne til 1980'erne, og hvis adfærd som ægteskabsfamilie blev direkte påvirket, nu for de flestes vedkommende er over 70 år. Som tiden går bliver deres antal mindre dag for dag, og der bliver færre og færre som man kan udvælge som undersøgelsesobjekter, så sværhedsgraden af undersøgelserne bliver større og større. Naturligvis kan forskningen foregå ved alene at anvende skriftligt materiale, men analyse af befolkningsadfærd for ægteskabsfamilier, som kræver et omfangsrigt datamateriale, er enestående ved, at de levende informationer, der fås ved direkte udveksling med forskningsobjekterne, vanskeligt kan erstattes med andre metoder.

[Forfatterens arbejdsenhed: Demografisk Institut, Det Kinesiske Samfundsvidenskabelige Akademi¹⁸]

Med mindre det er særligt meddelt, bruger denne hjemmeside ikke copyright. Hvis der citeres, oplys venligst den oprindelige kilde.

Artiklens kilde: *Xinhua wenzhai* [Det Nye Kinas/Nykinesiske resuméer] 2003.2. Resumeret fra *Dangdai Zhongguoshi yanjiu* [Forskning i kinesisk samtidshistorie] 2002.5.

¹⁸ Ses ofte forkortet SKY: *Shehui kexue yuan*, eller CASS: Chinese Academy of Social Sciences.